

بررسی تاثیر گذاري الگوهاي رفتاري در تربيت فرزند با تكيه بر سبك زندگي اسلامي

استاد رهنما:

زهرا معرفت

نويسندگان

زينب گل محمدي

مهسا خوشدل

مهديه حسن زاده

پريسا عطايي

دین اسلام، ارائه‌دهنده‌ی کامل‌ترین سبک زندگی بشریت است و احکام و دستورهای آن، حوزه‌های مختلف را دربر می‌گیرد. عوامل مختلفی در تربیت فرزند تأثیرگذار هستند و هر یک در شکل‌دهی شخصیت او نقش ایفا می‌کنند، اما تأثیر الگوهای رفتاری در تربیت بسیار حائز اهمیت است. از طرفی، تعلیم و تربیت صحیح فرزند اهمیت زیادی در رشد شخصیت و موفقیت و بالندگی روحی و روانی او در تمام عمر خواهد داشت، به‌طوری‌که با تکیه‌بر الگوهای صحیح دینی-رفتاری می‌توان فرزندان را از انحرافات و کج روی‌ها در زندگی مصون داشت. نقش‌پذیری فرزندان از الگوها بیشتر و تربیت آن‌ها تأثیر بسزایی دارد بنابراین پرداختن به این موضوع ضرورت می‌یابد، چراکه پرداختن به این الگوها سبب جایگزینی الگوهای غربی خواهد شد که انحراف فرزندان را در پی خواهد داشت. نوشتار حاضر با روش نقلی و گردآوری کتابخانه‌ای و رویکرد توصیفی به بررسی تأثیرگذاری الگوهای رفتاری در تربیت فرزند با تکیه‌بر سبک زندگی اسلامی پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که انتخاب انسان‌های وارسته به‌عنوان الگوهای رفتاری کمک زیادی به تربیت فرزندان در سبک زندگی اسلامی می‌کند.

کلیدواژه: الگو، رفتار، تربیت، سبک، زندگی اسلامی

مقدمه

دین مبین اسلام، خانواده را اصلی‌ترین بستر، برای تربیت فرزند می‌داند. یکی از روش‌های تربیتی در سبک زندگی اسلامی، استفاده از الگوهای رفتاری هست، الگو گیری فرزندان از راه‌های مهم تشکیل شخصیت آن‌هاست و وجود الگوی حقیقی که اصول و روش‌ها را نشان دهد و موجب عینی شدن ارزش‌ها و تکامل در فرد و سبب رسیدن او به حیات طیبه می‌شود، هدف از تربیت، پرورش استعداد های مادی و معنوی و توجه دادن آن‌ها به سوی اهداف و کمالاتی است که خدای متعال، آن‌ها را برای آن اهداف در وجود آدمی نهاده است.

فرزندان با الگو گیری صحیح می‌توانند تجارب زیادی را کشف کنند و در صورتی که به الگوهای رفتاری مثبت توجهی نکنند الگوهای منفی جایگزین خواهد شد و این ضرورت ایجاب می‌کند تا این موضوع با تکیه بر سبک زندگی اسلامی بررسی شود.

درباره این موضوع، کتب و پایان‌نامه‌هایی نگاشته شده است از جمله: تربیت فرزند تالیف حبیب الله فرحزاد، کتاب الگوهای رفتاری و حضرت زهرا (س) تالیف حلیمه صفری، مقاله‌ی نگاهی به الگوهای رفتاری خانواده‌ها تدوین حبیب صمدزاده، و پایان‌نامه‌ی تدوین الگوهای رفتاری با زیردستان در نهج‌البلاغه تدوین مهدی سپهوند اما در مورد تأثیر الگوهای رفتاری در تربیت فرزند سخنی به میان نیامده است.

پژوهش حاضر با روش نقلی و گردآوری کتابخانه‌ای و رویکرد توصیفی به بررسی تأثیرگذاری الگوهای رفتاری در تربیت فرزند با تکیه بر سبک زندگی اسلامی پرداخته و پاسخگوی سؤالات زیر است:

تأثیر الگوهای مثبت در تربیت فرزند در سبک زندگی اسلامی چیست؟

تأثیر الگوهای منفی در تربیت فرزند در سبک زندگی اسلامی چیست؟

مفهوم‌شناسی

فراخور ورود به هر بحثی شناخت اصطلاحات و الفاظ آن ضرورت می‌نماید. چراکه در صورت بی‌توجهی به معانی و مفاهیم دقیق اصطلاحات به بیان آن مباحث دچار مطالعه شده و نتیجه‌ی مطلوبی حاصل نخواهد شد.

الگو

الگو در لغت به معنای طرح، نمونه و انموذج آمده است^۱

در اصطلاح حالت و روشی که شایسته پیروی باشد^۲ خواه پیروی، نیک و سودمند یا بد و زیانبار.^۳ در فرهنگ اسلامی، اسوه به معنای پیروی نیک و سودمند است^۴

تربیت

در لغت از ریشه ربّی به معنای زیاد شدن^۵ و اقدام نیکو بر کودک آمده است.^۶

در اصطلاح

تربیت در اصطلاح به معنای فراهم کردن زمینه‌ی مناسب برای پرورش استعدادهای جهانی، روحانی و هدایت آنها در جهت مطلوب و جلوگیری از وقوع انحرافات و ناهنجاری‌هاست. و به تعبیری برانگیختن و فراهم آوردن موجبات رشد و پرورش و شکوفایی تمام استعدادها و توانایی‌های انسان، به‌منظور رسیدن به کمال و سعادت مطلوب را

۱. معین، محمد، فرهنگ معین، ج ۱، ص ۱۸۹.

۲. مصطفوی، التحقيق، ج ۱، ص ۹۰-۹۱؛ زمخشری، الکشاف، ج ۳، ص ۵۳۱

۳. راغب، مفردات، ص ۷۶، «اسا»

۴. مرکز فرهنگ و معارف قرآن، دائرة المعارف قرآن کریم، ج ۳، ص: ۳۲۳.

۵. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربية، ج ۶، ص ۲۳۴۹.

۶. موسی، حسین یوسف، الإفصاح فی فقه اللغة، ج ۱، ص ۹.

تربیت گویند^۱ که نتیجه آن رسیدن به رشد، هدایت به حق و کمال، رسیدن به قوه تشخیص و تزکیه‌ی نفس و اخلاق است.^۲

سبک

در لغت به طرز شیوه و روش است.^۳

و در اصطلاح به مجموعه‌ای از توجیهات الگومندی است که افراد آن‌ها را برای برآورده شدن نیازهایشان و سایر وابستگی خود به کار می‌گیرند.^۴

یکی از اهداف و حکمت‌های ازدواج، فرزند آوری و پرورش نسل سالم برای سعادت و پیشبرد مقاصد معنوی و مادی جامعه است. تربیت صحیح فرزند دارای اصول و مبانی است که پدر و مادر باید آن‌ها را لحاظ کنند. از نظر قرآن و روایات اهل بیت (ع) پدر و مادر دخالت مؤثری در سرنوشت و سعادت و شقاوت اولاد دارند پیامبر اکرم (ص) این روایت مشهور رسیده: «السَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ وَالشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ»^۵ یعنی بدبخت کسی است که در شکم مادرش بدبخت شده و نیک بخت کسی است که در شکم مادرش نیک بخت شده است. در واقع معنای روایت این است که پدر و مادر زمینه ساز سلامت و یا شقاوت انسان‌اند نه اینکه فرزندان به طور جبری سعادت و شقاوتشان از رحم مادر سرشته شده باشد.

از جمله راه‌های مهم و تاثیر گذار در پرورش فکری، اخلاقی، اعتقادی و مدیریتی و تربیتی فرزندان الگوپذیری از بزرگ‌ترها به‌ویژه والدین و شخصیت‌های مطرح و شناخته‌شده است و به‌طور کلی الگوها به دو قسم کلی تقسیم می‌شوند:

الف: الگوهای مثبت ب: الگوهای منفی، و هر کدام از این‌ها، مصادیق و انواع گوناگونی دارند که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود.

۱. محمد، بهشتی، مبانی تربیت از دیدگاه قرآن، ص ۳۶-۳۵

۲. اسحاقی، سکوت علوی، بی جا، بی چا، بی تا، ص ۳۸

۳. معین، محمد، فرهنگ معین، ج ۱، ص ۸۲۶.

۴. جمعی از نویسندگان، شاخص‌های کسب زندگی اسلامی، ص ۲۱۳

۵. کوفی اهوازی، حسین بن سعید، الزهد، ص ۱۴.

«فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مُكْرِمِهِمْ أَنَا دَمَرْنَاهُمْ وَ قَوْمُهُمْ أَجْمَعِينَ»^۱

بنگر عاقبت نیرنگشان چه شد که ما با قومشان هلاک کردیم.

بیان سرگذشت اقوامی که به دستور خداوند اعتنایی نکردند و عاقبت کسانی که در برابر آفریدگار خویش طغیان کردند، صرفاً برای آگاهی از احوال آنان نیست، بلکه این آگاهی باید نفعی به حال کسی که از احوال پیشینیان مطلع می‌شود داشته باشد. در آیاتی که برای نمونه بیان شد، به عاقبت سرکشان و ظالمان اشاره شده است که اعمالشان باعث هلاکت و نابودی خود و قومشان شد و گرفتار عذاب الهی گشتند آن‌هم عذاب چیزهایی که در حالت عادی نعمتی ارزشمند بودند؛ مثل عذاب به‌وسیله باران که در حالت عادی رحمت الهی است ولی وقتی که خداوند بخواهد، به بلا و عذابی هولناک و عظیم تبدیل می‌شود.

بیان آنچه به‌عنوان سرگذشت افراد و اقوام پیشین در قرآن آمده، باهدف عبرت و درس گرفتن از راه و روشی است که آن‌ها انتخاب کرده و نتیجه‌اش دیده‌اند. به‌یقین مقصد هر انسانی بستگی به راهی دارد که در زندگی انتخاب می‌کند. به‌گواهی آیات قرآن، مقصد کسانی که ظلم به دیگران و سرپیچی از دستورهای الهی را به‌عنوان راه و سبک زندگی خود برگزیده‌اند چیزی جز هلاکت نبوده است. کسی که این آیات و قصص را می‌خواند نمی‌تواند صرفاً به‌عنوان یک داستان به آن نگاه کند، چراکه اعمال و عاقبت پیشینیان راهنمایی است برای نشان دادن راه درست و مسیر نادرست، بنابراین آگاهی از عاقبت گذشتگان باید همراه عبرت و درس گرفتن باشد.

^۱. سوره نمل: آیه ۵۱

نتیجه‌گیری

انسان از آغاز تولد تا هنگام مرگ در معرض تجارب گوناگون قرار می‌گیرد. در دوران کودکی مشاهده الگوها توسط فرزند به صورت تقلید خود را نشان می‌دهد ولی از نوجوانی به بعد این تقلید تبدیل به شناخت و استنباط و انتخاب الگوهای مثبت و منفی می‌شود. ممکن است در اطراف فرزندانمان افرادی قرار گیرند که الگوهای منفی باشند همچون دوستان ناباب، پدر و مادر بی‌مسئولیت، مربی و معلم نامناسب. و همچنین افرادی باشند که در سبک زندگی اسلامی الگوهای مثبت و تأثیرگذار در زندگی فرزندانمان باشند، همچون قرآن و معصومین علیه‌السلام. ارائه الگوهای مثبت و منفی در بحث‌هایی که در این نوشتار گذشت به فرزندانمان این امکان را می‌دهد تا الگوهای منفی را بشناسند و در راه آن‌ها قدم نگذارند تا سبب کج روی آن‌ها در زندگی نشود. همچنین این امکان را می‌دهد تا فرزندان الگوهای مثبت را شناسی کنند و با به‌کارگیری الگوهای رفتاری قرآن و ائمه علیه‌السلام زندگی دنیوی خود را با سبک زندگی اسلامی سازگار کنند و در زندگی دنیوی و اخروی خود به کمال و سعادت برسند و از کج‌روی‌ها بپرهیزند.

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم ترجمه محمد مهدی فولادوند
۲. نهج البلاغه ترجمه صبحی صالح
۳. احد تحقیقات رایانه‌ای قائمیه، دانستنی‌های علوی، ۱۳۸۸
۴. احمد بهشتی، اسلام و تربیت کودکان، تهران، چ دوم سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۹۲
۵. احمد حسینی، راز آشکار، تحلیل روانی اجتماعی زن تهران، چ اول، نشر هفت، ۱۳۸۰
۶. اسحاقی، حسین، سلوک علوی، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۱
۷. امین زاده، محمدرضا، فرهنگ تعلیم و تربیت اسلامی، قم، انتشارات راه حق، چ اول ۱۳۷۶
۸. بهشتی، محمد، مبانی تربیت از دیدگاه قرآن، چ اول، بی‌جا، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۷، ص ۳۶-۳۵
۹. ثریا مکنون و مریم صانع پور، بررسی تاریخی منزلت زن از دیدگاه اسلام و تطبیق الگوی صدر اسلام با جامعه کنونی، مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، چ ۴، ۱۳۷۴
۱۰. جمعی از نویسندگان شاخص‌های سبک زندگی اسلامی، قم، چ اول، موسسه آموزش پرورشی امام خمینی، ۱۳۹۴
۱۱. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربیة، ۶ جلد، دار العلم للملایین - بیروت، چاپ: اول، ۱۳۷۶ ه.ق.
۱۲. حر عاملی، حسن، وسائل الشیعه، تهران، چ دوم، ۱۳۷۹
۱۳. حسین انصاریان، مرگ و فرصت‌ها، دارالعرفان، ج ۲، ۱۳۸۸
۱۴. حسین بافکار، مشعل هدایت، مرکز پژوهش‌های صداوسیما، تهران، چ اول، ۱۳۸۳
۱۵. حسین نجاتی، روان‌شناسی رشد، تهران، موسسه مهشاد، ۱۳۷۱
۱۶. حسین نسب داوود و اقدم علی‌اصغر، فرهنگ واژه‌ها، تبریز، احراز، بی‌چا، ۱۳۷۵
۱۷. حسین نوری همدانی، جایگاه بانوان در اسلام، قم، چ ۱، انتشارات مهدی موعود، ۱۳۸۲
۱۸. حسینی همدانی، محمد، انوار درخشان، تهران، نشر دیجیتالی، ۱۳۸۰
۱۹. حویزی، عبدعلی بن جمعه، تفسیر نورالثقلین، قم، دانشنامه تخصصی قرآن کریم، چ چهارم، ۱۳۸۹
۲۰. ذبیح‌الله محلاتی، ریاحین الشریعه، تهران، ج ۳، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۸
۲۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات ألفاظ القرآن، ۱ جلد، دار القلم - بیروت، چاپ: اول، ۱۴۱۲ ه.ق.

۲۲. رضا فرهادیان، خانواده و تحول در تربیت، قم، ۱۳۸۷
۲۳. زمخشری، محمود بن عمر، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الأقاویل فی وجوه التأویل، ۴ جلد، دار الکتاب العربی - لبنان - بیروت، چاپ: ۳، ۱۴۰۷ ه.ق.
۲۴. ساروخانی، باقر، دایره المعارف علوم اجتماعی، چاپ ۳، کیهان، تهران، ۱۳۷۵
۲۵. سجاد، اکبر، تربیت بازگشت به فطرت الهی، قم، نشر عطر عطرت، ۱۳۸۹
۲۶. سید حسین واعظی و حسینعلی جان نثاری، نقش الگوهای اخلاقی در تربیت اجتماعی از منظر قرآن کریم، ۱۳۹۸
۲۷. سید روح الله خمینی، صحیفه نور، تهران، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ج ۸، ۱۳۶۱
۲۸. سیفی دیو کلایی، معصومه، تربیت اخلاقی مخاطب، تهران، مرکز پژوهش های صدا و سیما، ۱۳۹۷
۲۹. شرفی، محمدرضا، تربیت اسلامی با تاکید بر دیدگاه های امام خمینی، تهران، نشر پنجره، چ سوم، ۱۳۸۶
۳۰. شکیبا سادات جوهری، منزلت زن از دیدگاه اسلام و رهبران انقلاب اسلامی، مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما ی جمهوری اسلامی ایران
۳۱. طیب، عبدالحسین، تهران، نشر اسلام، چ دوم، ۱۳۷۸
۳۲. عبدالله جوادی آملی، زن در آیینه جلال و جمال، تهران، مرکز نشر اسراء، ۱۳۷۶
۳۳. علم الهدی، علی بن حسین، أمالی المرتضی - قاهره، چاپ: اول، ۱۹۹۸ م.
۳۴. علی قائمی، نقش مادر در تربیت، قم، ۱۳۸۷
۳۵. فولادی، محمد، آسیب های اجتماعی، علل و عوامل پیشگیری آن، مجله ش ۹۱
۳۶. قرشی بنابی، علی اکبر، قاموس قرآن، ۷ جلد، دار الکتب الإسلامیة - ایران - تهران، چاپ: ۶، ۱۳۷۱ ه.ش.
۳۷. قریشی تجایی، علی اکبر، قاموس القرآن، تهران، چ ششم، دارالکتب اسلامیة، ۱۳۷۱
۳۸. کوفی اهوازی، حسین بن سعید، الزهد - قم، چاپ: دوم، ۱۴۰۲ ق.
۳۹. مجلسی محمدباقر، بحارالانوار، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چهارم ۱۷
۴۰. مجید رشیدپور، معلم نمونه، چ سوم، انجمن اولیاء و مربیان، تهران، ۱۳۹۶،
۴۱. محسن کاشانی، محمدبن مرتضی، محجه البیضا فی تذخیب الاحیاء، تهران، نشر فرهنگ، چ اول، ۱۳۹۶
۴۲. محمد باقر مجلسی، روایت ۱۵، طبع تهران، ج ۱۰۳، بی تا، بی چا
۴۳. محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، قم، داراحیاء التراث،
۴۴. محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران و دارالکتب الاسلامیه، چ چهارم، ۱۴۰۷ قمری ۱۴
۴۵. محمد عارف صداقت، جوان و جوانی در سیره اهل بیت علیهم السلام، ج ۱. نشر جامعه المصطفی، ۱۳۸۷
۴۶. محمود مدنی بجستانی، فاطمه (س) بر کرسی تربیت، ۱۳۸۵

۴۷. مرکز فرهنگ و معارف قرآن، دائرة المعارف قرآن کریم، ۸ جلد، موسسه بوستان کتاب - قم، چاپ: دوم، ۱۳۸۹.
۴۸. مطهری مرتضی، بیست گفتار، قم، انتشارات صدرا، چ هفتم، ۱۳۷۰
۴۹. مطهری، مرتضی، انسان در قرآن، قم، انتشارات صدرا، چ هشتم، ۱۳۷۳
۵۰. مظفری و رسی، محمد حیدر، مرگ اندیشی در آموزه های اسلامی، قم، نشر دفتر عقل، ۱۳۸۶
۵۱. موسی، حسین یوسف، الإصحاح فی فقه اللغة، ۲ جلد، مکتب الاعلام الاسلامی - قم، چاپ: چهارم، ۱۴۱۰ ه.ق.
۵۲. نراقی، محمد، جامع السعاده، بیروت، چاپ سنگی، ۱۳۸۶
۵۳. نصری، عبدالله، مبانی انسان شناسی در قرآن، تهران، موسسه فرهنگی دانش، چ نهم، ۱۳۹۴
۵۴. نوری، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل مستنبط المسائل، بیروت، موسسه آل البيت عليهم السلام، دار احيا التراث، ۱۴۰۸ ه ق
۵۵. وطنی، منصوره، نقش تربیتی والدین و رسانه های گروهی در الگوپذیر یودن نوجوانان و جوانان، قم، ۱۳۸۵